

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

4

JULY – AUGUST 2020

ALMATY, NAS RK

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы "ҚР ҰҒА Хабаршысы" ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources Citation Index, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Б а с р е д а к т о р ы

х.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі

М.Ж. Жұрынов

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

Абиев Р.Ш. проф. (Ресей)
Абылкасымова А.Е. проф., академик (Қазақстан)
Аврамов К.В. проф. (Украина)
Аппель Юрген проф. (Германия)
Баймұқанов Д.А. проф., академик (Қазақстан)
Баймұратов У.Б. проф., академик (Қазақстан)
Байтанаев Б.А. проф., академик (Қазақстан)
Байтулин И.О. проф., академик (Қазақстан)
Банас Иозеф проф. (Польша)
Берсимбаев Р.И. проф., академик (Қазақстан)
Велесько С. проф. (Германия)
Велихов Е.П. проф., РҒА академигі (Ресей)
Кабульдинов З.Е. проф. (Қазақстан)
Қажыбек Е.З. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Қалимолдаев М.Н. проф., академик (Қазақстан), бас ред. орынбасары
Қамзабекұлы Д. проф., академик (Қазақстан)
Қойгелдиев М.К. проф., академик (Қазақстан)
Лупашку Ф. проф., корр.-мүшесі (Молдова)
Моход Хасан Селамат проф. (Малайзия)
Новак Изабелла проф. (Польша)
Огарь Н.П. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Полещук О.Х. проф. (Ресей)
Поняев А.И. проф. (Ресей)
Сагиян А.С. проф., академик (Армения)
Таймагамбетов Ж.К. проф., академик (Қазақстан)
Хрипунов Г.С. проф. (Украина)
Шәукенова З.К. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Юлдашбаев Ю.А. проф., РҒА академигі (Ресей)
Якубова М.М. проф., академик (Тәжікстан)

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы»РҚБ (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 2000 дана.

Редакцияның мекенжайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., 220, тел.: 272-13-19, 272-13-18,
<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2020

Типографияның мекенжайы: «NurNaz GRACE», Алматы қ., Рысқұлов көш., 103.

Г л а в н ы й р е д а к т о р
д.х.н., проф. академик НАН РК
М.Ж. Журинов

Р е д а к ц и о н н а я к о л л е г и я:

Абиев Р.Ш. проф. (Россия)
Абылкасымова А.Е. проф., академик (Казахстан)
Аврамов К.В. проф. (Украина)
Апель Юрген проф. (Германия)
Баймуканов Д.А. проф., академик (Казахстан)
Баймуратов У.Б. проф., академик (Казахстан)
Байтанаев Б.А. проф., академик (Казахстан)
Байтулин И.О. проф., академик (Казахстан)
Банас Иозеф проф. (Польша)
Берсимбаев Р.И. проф., академик (Казахстан)
Велесько С. проф. (Германия)
Велихов Е.П. проф., академик РАН (Россия)
Кабульдинов З.Е. проф. (Казахстан)
Кажыбек Е.З. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Калимолдаев М.Н. академик (Казахстан), зам. гл. ред.
Камзабекулы Д. проф., академик (Казахстан)
Койгельдиев М.К. проф., академик (Казахстан)
Лунашку Ф. проф., чл.-корр. (Молдова)
Мохд Хасан Селамат проф. (Малайзия)
Новак Изабелла проф. (Польша)
Огарь Н.П. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Полещук О.Х. проф. (Россия)
Поняев А.И. проф. (Россия)
Сагиян А.С. проф., академик (Армения)
Таймагамбетов Ж.К. проф., академик (Казахстан)
Хрипунов Г.С. проф. (Украина)
Шаукенова З.К. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Юлдашбаев Ю.А. проф., академик РАН (Россия)
Якубова М.М. проф., академик (Таджикистан)

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 2000 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2020

Адрес типографии: «NurNazGRACE», г. Алматы, ул. Рыскулова, 103.

Editor in chief

doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK

M.Zh. Zhurinov

Editorial board:

Abiyev R.Sh. prof. (Russia)
Abylkasymova A.E. prof., academician (Kazakhstan)
Avramov K.V. prof. (Ukraine)
Appel Jurgen, prof. (Germany)
Baimukanov D.A. prof., academician (Kazakhstan)
Baimuratov U.B. prof., academician (Kazakhstan)
Baitanaev B.A. prof., academician (Kazakhstan)
Baitullin I.O. prof., academician (Kazakhstan)
Joseph Banas, prof. (Poland)
Bersimbayev R.I. prof., academician (Kazakhstan)
Velesco S., prof. (Germany)
Velikhov Ye.P. prof., academician of RAS (Russia)
Kabuldinov Z.E. prof. (Kazakhstan)
Kazhybek E.Z. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Kalimoldayev M.N. prof., academician (Kazakhstan), deputy editor in chief
Kamzabekuly D. prof., academician (Kazakhstan)
Koigeldiev M.K. prof., academician (Kazakhstan)
Lupashku F. prof., corr. member (Moldova)
Mohd Hassan Selamat, prof. (Malaysia)
Nowak Isabella, prof. (Poland)
Ogar N.P. prof., corr. member (Kazakhstan)
Poleshchuk O.Kh. prof. (Russia)
Ponyaev A.I. prof. (Russia)
Sagiyani A.S. prof., academician (Armenia)
Tajmagambetov Zh.K. prof., academician (Kazakhstan)
Khripunov G.S. prof. (Ukraine)
Shaukenova Z.K. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Yuldashbayev Y.A., prof., academician of RAS (Russia)
Yakubova M.M. prof., academician (Tadjikistan)

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. **16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 2000 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2020

Address of printing house: «NurNaz GRACE», 103, Ryskulov str, Almaty.

UDC 378.1

O. V. Bazhuk¹, L. P. Berestovskaya¹, L. G. Puzep¹, S. Dyrka², N. L. Seitakhmetova³¹Branch of Omsk State Pedagogical University, Tara, Russia;²University of Warmia and Mazury, Poland;³National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: bajuk141183@mail.ru, zam_directora@mail.ru,

puzep@mail.ru, stephan.dyrka@mail.ru, nseytakhmetova@bk.ru

RESOURCE BASES OF THE PROVISION OF THE PROFESSIONAL HEALTH OF THE STUDENTS

Abstract. The article presents the results of research on the problem of health, saving the students of the pedagogical universities. Structural components of the professional health of the teacher were identified: cognitive, motivational-behavioral, emotional-volitional, and value-semantic. The value-semantic component is defined as the main one. A preventive program “Socio-psychological service “LIFE” has been developed, aimed at ensuring the professional health of the students at the stage of professional training for the teaching activities. The program is based on the resource approach, since health-saving activities require the subjects of the educational process to provide the resources. Resources for preserving professional health are considered as a set of the personal characteristics (internal and external), when interacting with the factors of personal burnout, can change their polarity, which affects the effectiveness of a person’s professional activity and behavior in general. The following resources were defined: internal, which ensures the life of the subject, his motivation, life choices, the direction of individual activity, the solution of emerging problems; external, the resource of the immediate environment: peers, teachers, reference links, university. The content of the service’s activities is revealed through its directions and forms of work, directly related to the structural components of the students. professional health and the activation of allocated resources. The analysis found the systematic inclusion of the students in various types of health-saving activities (trainings, panel discussions, sports clubs, focus groups, etc.), contributes to the activation of their internal and external resources, quite necessary for the prevention of the professional deformities and the preservation of professional health.

Key words: student youth, health, resources, quality of life, younger generation, standard of living, educational process, reference links, motivation level, training profile.

Introduction. The problem of health care of the students of the pedagogical institutions is one of their main problems in the national pedagogy and psychology of higher education. The health of the students is considered by the scientists as an integrative indicator that assesses the effectiveness of the educational process in the modern university. Within the framework of this problem, on the one hand, the students demonstrate the negative dynamics of the development of all levels of health (physical, psychological, social), and on the other hand, they act as the social group that consciously treats their health, strives to preserve it, and distribute it among the younger generation, since this value determines the level and quality of life of young people.

Discussions. In psychological and pedagogical literature (T.V. Formanyuk, V.V. Boiko, V.E. Orel, K. Maslach, etc.) a large amount of the materials has been accumulated on various aspects of the study of professional deformations of the personality: burnout, professional crises, stress, etc. The problem of studying of the professional health was researched by the scholars, such as V.A. Ponomarenko, V.A. Piskunov, A.N. Razumov. This is due to the fact that the support of the professional activities (scientific, practical, psychological and pedagogical) has changed the direction of the expert examination of the professional health to its formation and preservation. In this regard, the search and improvement of the scientific approaches have proved the effectiveness in shaping the health of the students, require their continuation and involve work in two directions: determining the essence of personal resources of the

students and their appropriate use in the prevention of professional deformities; improving the educational process at the university, aimed at training teachers with the high level of the professional health. Let's consider various approaches to the definition of "professional health", presented in the scientific works of the modern researchers (table). Each of the authors identifies its own aspects of the professional health and considers them as the key.

Definition of the "professional health" in the scientific works of the modern researchers

Author	Definition
V.A. Ponomarenko	ability of a person to activate regulatory and compensatory mechanisms within the framework of their professional activity, which contribute to improve the level of performance and the formation of professionally important qualities of the specialist.
A.G. Maklakov	set of cognitive, motivational, behavioral, and emotional components of a specialist's health that meet all the requirements for the health of the subject of professional activity as a whole, and thus ensure its high efficiency.
A.A. Pecherkina	ability of the body to activate various mechanisms (motivational, cognitive, emotional, regulatory, reflexive) that ensure human performance, the formation of personal qualities at different stages of the professional development.
O.A. Anisimova	state of the body that ensures the constructive development of the teacher's personality in the process of his professional growth, increasing the efficiency and level of competence.
T.G. Glukhova	unity of physical, mental, spiritual and moral health, the high level of development of which contributes to the effective activity and professional performance of the teacher's personality.
L.M. Mitina, G.V. Mitin	integrative characteristics, including the ability of a person to regulate their emotional health; awareness of life values; the ability to effectively interact in professional activities, as well as the level of spiritual and moral education.

The authors' lack of a single point of view, a common scientific concept that reveals the idea of the essence, forms, methods, and criteria for assessing the level of professional health formation of the students, allows us to consider this research area relevant, and continue working on its study. Based on the theoretical analysis of the literature, as well as taking into account the specifics of pedagogical activity (neuropsychiatric tension, increased responsibility, altruism, conflicts, etc.), we identify the following components as the main structural components of professional health of the teacher:

1) Cognitive component of professional health. This component of professional health includes two aspects: the features of the cognitive mental processes (professional memory, critical thinking, quick decision making, flexibility, etc.).

2) Motivational and behavioral component of professional health.

3) Emotional and volitional component of the professional health.

4) Value-semantic component of the professional health.

Based on the components of the professional health, presented by us, we consider its necessary to accompany students in the process of studying at the university in the movement from:

1) reducing the level of motivation caused by the dominance of external negative motives over internal positive ones in educational and professional activities, to the correct choice of the applicant's specialty and university, to the development of the creative potential of the individual in all spheres of life (work, family, hobbies, etc.);

2) lack of competence in the field of health care to the knowledge of a person about the features of professional health, understanding its essence, structure, role in the professional activity;

3) inertia and inaction to behavioral activity aimed at compliance with the rules of a healthy lifestyle, the use of health-saving technologies in their professional activities;

4) emotional exhaustion to the ability to manage your emotions and understand the emotional States of another person;

5) closeness and secrecy to the ability to establish and maintain contact with other subjects of the educational process.

Psychological and pedagogical support of the students in these areas is carried out at the university as the part of the program for the prevention of the professional deformations of subjects of the educational process. Prevention, in turn, is understood as a purposeful, consistent, preventive impact on students in order to preserve their professional health.

Theoretical approaches to the definition of “resources” can be divided into three groups: human potential (Formanyuk T.V. [1], Boyko V.V. [2], Orel V.E. [3]); methods of self-regulation that help overcome stress (Maslach K. [4], V Razumov A.N., Ponomarenko V.A., Piskunov V.A. [5], Karimova A.T., Sarkulov M.N., Yesengulova M.N., Gavrina A.V. [6], Kassymova G.K., Kosherbayeva A.N., Sangilbayev O.S., Schachl H., Cox N. [7], Kassymova K.G., Valeeva G.V., Muller O.Yu., Anufrieva N.V., Arpentieva M.R., Lavrinenko S.V., Dossayeva S.K. [8]); factors of success of human behavior in the process of its socialization (Maklakov A.G. [9], Pecherkina A.A., Sinyakova M.G., Churakova N.I. [10], Anisimova O.A. [11]).

The resources of the immediate environment are most often represented by the family, friends, reference groups, work colleagues, educational organizations (institutional resource). These resources can act as an additional or main reserve in achieving the person’s goals and solving life problems. They neutralize the influence of destructive factors and ensure the preservation of the professional health of the person in any profession, with their positive emotions, recognition of the significance and value of their “I”, a sense of confidence in the future and predictability in life situations. The opposite effect is given by low social support, which in turn causes stress in the person, thereby worsening their health. With the complex influence of external and internal resources, the degree of their impact on the subjects of the educational process increases significantly.

1) Higher education institutions, as an institutional resource in relation to the students, future teachers, have the following opportunities for organizing preventive work with the students to preserve individual components of the professional health and prevent the occurrence of professional burnout syndrome:

2) Focus of the educational process on the development of the competencies in the field of health-saving, the ability to create social projects, prevention programs using health-saving technologies.

3) Correction of students’ self-esteem levels and claims for recognition in the course of academic disciplines and participation of the students in educational activities of the faculty, branch, city.

4) Practicing the skills to make informed decisions in difficult life situations, control their emotional health, not to succumb to the pressure of the others, promptly respond to any changes in the social environment.

5) Involvement of the specialists and all interested persons (teachers, psychologists, doctors) in preventive work to prevent the formation of professional deformities.

6) Social partnership with educational and social organizations of the district, city and region, whose activities are aimed at working with young people to create a healthy educational and developmental environment.

7) Using the motivational and personal potential of the students as the people, who strive for constant self-development, professional self-education, and self-realization in various spheres of life.

Results. In practice, the implementation of these directions involves the use of various types of psychological and pedagogical assistance (diagnostics, education, training, counseling, prevention) in the framework of the program “Socio-psychological service “LIFE”, developed by teachers of the branch of OMSPU in Tara to prevent professional burnout and develop professional health resources of students - future teachers, at the stage of their professional training for teaching activities. This program is designed for the entire period of study of the students at the university and is built taking into account the peculiarities of the age development of the students and the organization of their educational activities. We will reveal the content of the service’s activities through its directions and forms of work directly related to the structural components of the students’ professional health. One of the first areas of work, in which the students are included in the activities of the service, is psychological diagnostics (Glukhova T.G.) [12].

45 % of the students show a high level of attitude to their health: they take care of their health for the sake of pleasure and results, show a cognitive interest in this problem, spread various ways of improving the body among the younger generation, and strive to create a health-saving space around them.

55% of the students are in the “risk zone”: health care for them is just a necessity due to the information, received from other people on this problem, the requirements for its practical application. This category of people does not pay attention to their own health and does not care about the health of the others.

All this suggests that the pedagogical university should carry out purposeful educational work to preserve and strengthen the professional health of all subjects of the educational process. In this regard, the social and psychological service “LIFE” for first -year students is working in two directions: psychological training and psychological education (training seminars-master classes). The trainings are aimed at introducing the members of the group, developing communication skills, improving psychological stability and the development of cognitive processes. The theme of trainings is due, on the one hand, difficulties adjusting to the educational environment of the university, the discrepancy between the results of the session, the students’ expectations and the increasing volume of the educational information. Training seminars allow the students to master the system of the requirements and norms, to form the skills of organizing independent work at the university.

At this stage of work, children’s emotional resources are replenished, their abilities for mastering various types of activities are updated, and cognitive processes are developed, which once again emphasizes the importance of the service’s work on the formation of individual components of professional health.

From our point of view, the main component of professional health is value-semantic, because if the teacher at the stage of training in higher education has formed such a universal value as health, then he will be able to form it in his students. In this case, it should be noted that under the formation of the value of “health”, we mean not only a clear knowledge of the content of this category, but also compliance with this content of behaviors. The next stage of work within the framework of the value-semantic component of professional health is the holding of the dispute club “successful teacher: health, career, and self-development”. In the format of a dispute club, the questions are discussed about the views of young people about the modern teacher, his professional health, factors that have a negative impact on health, career opportunities and directions of self-development. Experience shows that discussing professional health issues in this form allows the youth audience to express their opinions, hear the positions of other participants, and develop the ability to argue their point of view.

Conclusion. One of the most effective forms of interactive learning is the panel discussion. The advantage of this form of group work is to provide information on the same issue from the different sides. To organize a panel discussion on the activation of the professional health resources in the framework of the service’s area of work - psychological counseling, various specialists are invited to the university: teachers, psychologists, and doctors. The work on the formation of various components of the professional health of the students and future teachers (cognitive and motivational-behavioral) will continue in senior courses as the part of various types of practices (educational, pedagogical and industrial) and the implementation of research work on this topic. Awareness of the importance of health-saving activities leads students to the desire to generalize and share their personal experience of leading a healthy lifestyle through extracurricular activities and volunteer lessons with peers [13]. For example, cognitive extracurricular activities (the cognitive component) in the form of thematic excursions, conversations, and seminars provide students with an understanding of health culture. The organization of sports events and physical training sessions (motivational and behavioral component) shows the importance of performing physical exercises for a growing body. Project work and involvement of students to participate in various competitions in this direction allow you to consolidate the knowledge gained on practical experience, and a successful result contributes to the manifestation of interest in the problem of health (cognitive, behavioral and emotional components).

Thus, a socio-psychological service “LIFE”, operating on the basis of the Branch of OMPU in Tara, as Bazhuk O.V. writes, “preserving professional health of future teachers, based on the statements. Volumes that any educational impact has a holistic effect on a person, leading physiological and psychological (emotional, cognitive, behavioural) personality changes” [14].

О. В. Бажук¹, Л. П. Берестовская¹, Л. Г. Пузеп¹, С. Дырка², Н. Л. Сейтахметова³

¹Омск мемлекет университетінің филиалы, Тара, Ресей;

²Вармия және Мазуру университеті, Варшава, Польша;

³Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы, Алматы, Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ РЕСУРСТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада педагогикалық ЖОО студенттерінің денсаулығын қорғау мәселесі бойынша зерттеу нәтижелері берілген. Белгіленген мәселе аясында студент-жастар бір жағынан денсаулықтың барлық деңгейлерінің (физикалық, психологиялық, әлеуметтік) дамуының теріс динамикасын көрсетеді, ал екінші жағынан, өз денсаулығына ұқыпты қарайтын перспективалы әлеуметтік топ ретінде әрекет етеді әрі жоғары деңгейде сақтауға ұмтылады, өйткені бұл құндылық жастар өмірінің деңгейі мен сапасын анықтайды. Педагогтың кәсіби денсаулығының құрылымдық компоненттері: когнитивті, мотивациялық-мінез-құлық, эмоциялық-ерік, құндылық-мағыналық. Олардың негізі ретінде құндылық-мағыналық компонент анықталған.

Аталған компоненттер бір-бірін өзара толықтырады және оның өзіндік тиімділігі мен жұмысқа қабілеттілігінен көрінетін кез келген кәсіптегі адам денсаулығын сақтаудың мақсатты үдерісі болып саналады. Жоғары оқу орнында оқу үдерісінде кәсіптік денсаулық компоненттеріне сүйене отырып, студенттердің қалыптасу барысында деңгейлері мен алып жүретін бағыттары бөлінген: талапкердің оқу бейінінің және ЖОО-ның дұрыс таңдауына уәждеме деңгейін төмендету; кәсіптік денсаулық ерекшеліктері туралы адамның біліміне денсаулық сақтау саласындағы біліктіліктің жеткіліксіздігі; мінез-құлық белсенділігіне инерттілік пен әрекетсіздік; өз эмоцияларын басқару қабілетіне эмоционалдық сарқылу; білім беру үдерісінің басқа субъектілерімен қарым-қатынас орнату және қолдау біліміне тұйықтылық және жасырындылық. Осы бағыттар бойынша студенттерді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу ЖОО-да кәсіби деформацияның алдын алу бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылады.

Осы көрсеткіштерді болжау студенттерге олардың кәсіби денсаулығын сақтау мақсатында қызмет етеді және дәйекті, алдын ала әсер ету ретінде қарастырылады. Педагогикалық қызметке кәсіби дайындық кезеңінде студенттердің кәсіби денсаулығын қамтамасыз етуге бағытталған «LIFE әлеуметтік-психологиялық қызметі» профилактикалық бағдарламасы әзірленді. Бағдарламаның негізіне ресурстық тәсіл алынған, өйткені денсаулық сақтау қызметі білім беру үдерісінің субъектілерінен ресурстық қамтамасыз етуді талап етеді. Кәсіби денсаулықты сақтау ресурстары тұлғаның даму факторларымен өзара іс-қимыл жасағанда өзінің қайшылығын өзгерте алатын, адамның кәсіби қызметінің тиімділігіне және оның жалпы мінез-құлқына әсер ететін жеке тұлғалық ерекшеліктердің (ішкі және сыртқы) кешені ретінде қарастырылады. Ресурстар ретінде мыналар анықталды: субъектінің тыныс – тіршілігін қамтамасыз ететін ішкі, оның уәждемесі, өмірлік сайлау, жеке белсенділіктің бағыттылығы, туындайтын проблемаларды шешу; жақын ортаның сыртқы-ресурсы: құрдастары, педагогтар, референттік байланыстар, жоғары оқу орны.

Жоғары оқу орны студенттермен кәсіптік денсаулықтың жекелеген компоненттерін сақтау және кәсіби даму синдромының туындауының алдын алу бойынша алдын ала жұмыстарын ұйымдастыру үшін келесі мүмкіндіктерге ие: оқу-тәрбие үдерісінің денсаулық сақтау саласындағы құзыреттілікті дамытуға бағыттылығы; студенттердің өзін-өзі бағалау деңгейін түзету және оқу пәндері барысында мойындауға деген талаптар және студенттердің тәрбиелік іс-шараларға қатысуы; өмірлік қиын жағдайларда ойластырылған шешімдер қабылдау, өзінің эмоционалдық жағдайын бақылау; кәсіби деформациялардың қалыптасуының алдын алу жұмыстарына мамандарды тарту; салауатты білім беру және дамыту ортасын құру мақсатында жастармен жұмыс істеуге бағытталған білім беру және әлеуметтік ұйымдармен әлеуметтік серіктестік; студенттердің тұрақты өзін-өзі дамытуға ұмтылатын адам ретінде мотивациялық және жеке әлеуетін пайдалану. Іс жүзінде аталған бағыттарды іске асыру психологиялық-педагогикалық көмектің әртүрлі түрлерін (диагностика, ағарту, тренингтер, кеңес беру, алдын алу) пайдалануды көздейді.

Студенттердің кәсіби денсаулығының құрылымдық компоненттерімен және бөлінген ресурстарды белсендірумен тікелей байланысты оның бағыттары мен жұмыс түрлері арқылы қызметінің мазмұны ашылды. Жүргізілген талдау барысында студенттерді денсаулық сақтау қызметінің әр түріне жүйелі түрде енгізу (тренинг, панельдік пікірталас, спор-клуб, фокус-топтар және т.б.), кәсіби деформациялардың алдын алу және кәсіби денсаулықты сақтау үшін қажетті ішкі және сыртқы ресурстарды белсендіруге ықпал ететіні анықталды. Студенттердің барлық аталған іс-шаралар мен әлеуметтік-психологиялық қызмет жұмысының түрлеріне қатысуы оларға кәсіби денсаулықты сақтауға ықпал ететін өзінің ішкі және сыртқы ресурстарын белсендіруге мүмкіндік береді.

Болашақ педагог – студенттердің конструктивтік ресурстарының қалыптасу деңгейін бағалау үшін кәсіби деформацияның алдын алу және кәсіби денсаулықты сақтау бағдарламасын өткізгеннен кейін А.А. Деркач, А.К. Маркованың психологиялық-педагогикалық әңгімелесу әдістемесі қолданылады. Әдістеме нәтижелерін талдау педагогикалық ЖОО студенттерінің 80%-да осы компоненттердің қалыптасуының жоғары деңгейін растайды, бұл студенттерді педагогикалық ЖОО-да барлық оқу мерзімінде қызметтің алдын алу бағдарламасына қосу қажеттілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бағдарламаның ерекшелігі шекараның болмауы және педагогтың кейінгі барлық кәсіби қызметі бойынша оны іске асыруды жалғастыру мүмкіндігі болып саналады.

Түйін сөздер: студент жастар, денсаулық, ресурстар, өмір сапасы, өскелең ұрпақ, өмір сапасы, білім беру процесі, референтті байланыстар, мотивация деңгейі, оқу бейімі.

О. В. Бажук¹, Л. П. Берестовская¹, Л. Г. Пузеп¹, С. Дырка², Н. Л. Сейтахметова³

¹Филиал Омского государственного университета, Тара, Россия;

²Университет Вармиа и Мазуру, Варшава, Польша;

³Национальная академия наук Республика Казахстан, Алматы, Казахстан

РЕСУРСНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье представлены результаты исследования по проблеме здоровья сбережения студентов педагогического вуза. В рамках обозначенной проблемы студенческая молодёжь, с одной стороны, демонстрирует отрицательную динамику развития всех уровней здоровья (физического, психологического, социального), а с другой стороны – выступает как перспективная социальная группа, которая бережно относится к своему здоровью, стремится сохранить его на заданном уровне, распространить среди подрастающего поколения, так как данная ценность определяет уровень и качество жизни молодёжи. Выделены структурные компоненты профессионального здоровья педагога: когнитивный, мотивационно-поведенческий, эмоционально-волевой, ценностно-смысловой.

В качестве основного определен ценностно-смысловой компонент. Перечисленные компоненты взаимодополняют друг друга и представляют собой целенаправленный процесс сохранения здоровья человека любой профессии, выражающийся в его самоэффективности и работоспособности. Исходя из представленных компонентов профессионального здоровья в процессе обучения в вузе выделены направления сопровождения студентов в движении от: снижения уровня мотивации к правильному выбору абитуриентом профиля обучения и вуза; недостаточной компетентности в области охраны здоровья к знанию человека об особенностях профессионального здоровья; инертности и бездействия к поведенческой активности; эмоционального истощения к умению управлять своими эмоциями; замкнутости и скрытности к умению устанавливать и поддерживать контакт с другими субъектами образовательного процесса.

Психолого-педагогическое сопровождение студентов по данным направлениям осуществляется в вузе в рамках программы профилактики профессиональных деформаций. Профилактика рассматривается как целенаправленное, последовательное, превентивное воздействие на студентов в целях сохранения их профессионального здоровья. Разработана профилактическая программа «Социально-психологическая служба «LIFE», направленная на обеспечение профессионального здоровья студентов на этапе профессиональной подготовки к педагогической деятельности. В основу программы положен ресурсный подход, поскольку деятельность по охране здоровья требует от субъектов образовательного процесса ресурсной обеспеченности.

Ресурсы сохранения профессионального здоровья рассматриваются как комплекс личностных особенностей (внутренних и внешних), которые при взаимодействии с факторами выгорания личности, могут изменять свою полярированность, что сказывается на эффективности профессиональной деятельности человека и его поведении в целом. В качестве ресурсов определены: внутренний, обеспечивающий жизнедеятельность субъекта, его мотивацию, жизненные выборы, направленность индивидуальной активности, решение возникающих проблем; внешний – ресурс ближайшего окружения: сверстники, педагоги, референтные связи, вуз.

Высшее учебное заведение обладает следующими возможностями для организации профилактической работы со студентами по сохранению отдельных компонентов профессионального здоровья и предупреждению возникновения синдрома профессионального выгорания: направленность учебно-воспитательного процесса на развитие компетенций в сфере охраны здоровья; коррекция уровней самооценки студентов и притязаний на признание в ходе учебных дисциплин и участия студентов в воспитательных мероприятиях; отработка умений принимать обдуманные решения в трудных жизненных ситуациях, контролировать свои эмоциональные состояния; привлечение специалистов к профилактической работе по предупреждению формирования профессиональных деформаций; социальное партнерство с образовательными и социальными организациями, деятельность которых направлена на работу с молодёжью, с целью создания здоровой образовательной и развивающей среды; использование мотивационного и личностного потенциала студентов как людей, стремящихся к постоянному саморазвитию.

На практике реализация названных направлений предполагает использование различных видов психолого-педагогической помощи (диагностика, просвещение, тренинги, консультирование, профилактика). Раскрыто содержание деятельности службы через её направления и формы работы, непосредственно связанные со структурными компонентами профессионального здоровья студентов и активизацией выделенных ресурсов. В ходе проведенного анализа установлено, что систематическое включение студентов в разные виды здоровьесохраняющей деятельности (тренинги, панельные дискуссии, диспут клубы, фокус-группы и др.), способствует активизации их внутренних и внешних ресурсов, необходимых для профилактики профессиональных деформаций и сохранения профессионального здоровья. Участие студентов во всех перечисленных мероприятиях и формах работы социально-психологической службы позволяет им активировать свои внутренние и внешние ресурсы, способствующие сохранению профессионального здоровья.

Для оценки уровня сформированности конструктивных ресурсов студентов – будущих педагогов, после проведения программы профилактики профессиональных деформаций и сохранения профессионального здоровья используется методика психолого-педагогического собеседования А.А. Деркача, А.К. Марковой, которая позволяет выявить психолого-педагогические качества и свойства студентов: профессиональную мотивацию и профессиональные способности. Анализ результатов методики подтверждает высокий уровень сформированности данных компонентов у 80% студентов педагогического вуза, что позволяет сделать выводы о необходимости включения студентов в профилактическую программу службы на протяжении всего времени обучения в педагогическом вузе.

Особенностью программы является отсутствие границ и возможность продолжения её реализации на протяжении всей последующей профессиональной деятельности педагога.

Ключевые слова: студенческая молодёжь, здоровье, ресурсы, качество жизни, подрастающее поколение, уровень жизни, образовательный процесс, референтные связи, уровень мотивации, профиль обучения.

Information about authors:

Bazhuk O.V., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Chair of Pedagogy and Education Development, Branch of Omsk State Pedagogical University in Tara, Russia; bajuk141183@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-8938-6821>

Berestovskaya L.P., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Branch of Omsk State Pedagogical University in Tara, Russia; zam_directora@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-1479-7765>

Puzep L.G., Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Chair of Psychology and Special (Defectological) Education, Branch of Omsk State Pedagogical University in Tara, Russia; puzep@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9036-112X>

Stephan Dyrka, Doctor of Science in Pedagogic, University of Warmia and Mazury, Department of Economy, Warsaw, Poland; stephan.dyrka@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7174-2576>

Seitakhmetova N.L., Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Institute of Philosophy, Politology and Religion of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Science in Philosophy, Almaty, Kazakhstan; nseytakhmetova@bk.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7583-5406>

REFERENCES

- [1] Formanyuk T.V. Emotional combustion syndrome as an indicator of professional disadaptation of the teacher // Questions of psychology. 2014. N 6. P. 57-63.
- [2] Boyko V.V. Energy of emotions in communication: look at yourself and others. M.: Filin, 2016. 157 p.
- [3] Orel V.E. The Phenomenon of “burnout” in the foreign psychology // Practical psychology and psychoanalysis. 2015. N 9. P.30-35.
- [4] Maslach K. Professional burnout: how people cope // School psychologist. 2016. –N 7. P. 16-18.
- [5] Razumov A.N., Ponomarenko V.A., Piskunov V.A. Health of the healthy person. M., 2017. 413 p.
- [6] Karimova A.T., Sarkulov M.N., Yesengulova M.N., Gavrina A.V. Psychological aspects of the medical health care // Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. 2018. Vol. 5. P. 85-92 <https://doi.org/10.32014/2018.2518-1467.11>
- [7] Kassymova G.K., Kosherbayeva A.N., Sangilbayev O.S., Schachl H., Cox N. Stress management techniques for students // Advances in Social Science Education and Humanities Research или European Proceedings of Social and Behavioral Sciences (ASSEHR). Paris, France, Amsterdam, Netherlands: Atlantis Press, 2018. Vol. 198. Proceedings of the International Conference on the Theory and Practice of Personality Formation in Modern Society (ICTPPFMS 2018). <https://doi.org/10.2991/ictppfms-18.2018.10>
- [8] Kassymova K.G., Valeeva G.V., Muller O.Yu., Anufrieva N.V., Arpentieva M.R., Lavrinenko S.V., Dossayeva S.K. Innovation in education: prevention and correction of the pediogenias and matetogenias in students and teachers // Bulletin of National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. 2019. Vol. 5. P. 158-168. <https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.135>
- [9] Maklakov A.G. Fundamentals of psychological support for professional health of military personnel: diss. PhD. SPb., 2016. 393 p.
- [10] Pecherkina A.A., Sinyakova M.G., Churakova N.I. Professional health of a teacher: a textbook. M.: limited liability Company “YURAYT” publishing House”. 2018. 113 p.
- [11] Anisimova O.A. Psychological and pedagogical competence as a factor of preserving and strengthening the professional health of a teacher: diss. PhD. M., 2012. 160 p.
- [12] Glukhova T.G. Actualization of perception of professional health of teachers by means of art therapy. Avtoref. PhD. Samara, 2017. 26 p.
- [13] Mitin L.M., Mitin G.V., Anisimova O.A. Professional activity and health of the teacher. M.: Academia. 2015. 362 p.
- [14] Bazhuk O.V. Pedagogical prevention of professional health of students-future social teachers: diss. PhD. Omsk, 2012. 226 p.

**Publication Ethics and Publication Malpractice
in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www.nauka-nanrk.kz

ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Редакторы *М. С. Ахметова, Д. С. Аленов, А. Ахметова*
Верстка на компьютере *Д. А. Абдрахимовой*

Подписано в печать 14.08.2020.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
21,6 п.л. Тираж 500. Заказ 4.